

Еμίνακο

Науковий щоквартальник
№4 (20) (жовтень-грудень)
Том 1

Київ-Миколаїв
2017

ЗМІСТ

Історія України

Сердюк Ігор	Діти-сироти у суспільстві Гетьманщини XVIII ст.	5
Тарасенко Ольга	Викладачі Школи істориків Університету Св. Володимира у спогадах сучасників (середина 30-х – початок 60-х років XIX ст.)	10
Казакевич Ольга	Цензура й українська мова у національній політиці Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.)	28
Срібняк Ігор	Полонені офіцери-українці царської армії у таборі Раштат (Німеччина) у 1916 р.: громадський та особистісний вимір таборового повсякдення	35
Вовк Олександр	Стереотипи сприйняття міста українським селянством (кінець 1910-х – 1920-ті рр.)	41
Буравський Олександр, Власюк Ігор	Діяльність комітетів незаможних селян на Волині у роки НЕПу (1921-1928 рр.)	48
Доценко Віктор	Атеїстична політика більшовиків в Україні та її сприйняття римо-католицьким духовенством і віруючими у 1920-30-ті рр.	53
Рубан Володимир	Деякі типи зовнішньополітичних настроїв селянства Поділля в умовах розкуркулення та суцільної колективізації наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр.	58
Маслюк Олександр	Законодавчі засади управління кінематографом в Українській РСР у 1938-1945 рр.	64
Татіївська Інеса	Діяльність Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України у розрізі напрямку декоративно-прикладного мистецтва й етнотришки	71
Лук'янов Олександр	Другий окремий мотопіхотний батальйон «Горинь»: Етапи формування та участь у бойових діях на Сході України під час проведення АТО	75

Всесвітня історія та міжнародні відносини

Лукіяничук В'ячеслав	Рух за громадянські права сінти та ромів у ФРН (1945-1995 рр.)	80
Матлай Любава	Зовнішньополітична діяльність регіонів Іспанії (на прикладі Країни Басків і Каталонії)	87
Буглай Наталя	Зовнішня політика Республіки Польща 1995-2005 рр. в українській історіографії	93
Вишня Ірина	Участь і взаємодія України та Молдови в інтеграційних об'єднаннях пострадянського простору (на прикладі СНД)	99

Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Ухач Василь	Українсько-польські взаємини у період 1942-1944 років: сучасний історіографічний дискурс (вибрані аспекти)	106
Нефьодов Дмитро	Радянська історична наука другої половини 1960-х – першої половини 1980-х рр. про культурно-технічний рівень повоєнного робітництва УРСР (1946-1965 рр.)	112

Історія науки і техніки

Левченко Інна	Наукова діяльність членів природничого, фізико-хімічного та математичного товариств Харківщини	116
Чупанова Діана	Проблема класифікації засобів масової інформації в умовах суспільно-політичних перетворень в Україні у кінці 80-х рр. XX ст. – початку XXI ст.	121

Сторінка рецензента

Красножон Андрей	О культовых зданиях Аккермана в свете последних публикаций (Щодо культових споруд османського Аккерману у світлі останніх публікацій)	125
-------------------------	---	-----

УДК 355.415.8 (479.23-56).91 «1916»

ПОЛОНЕНІ ОФІЦЕРИ-УКРАЇНЦІ ЦАРСЬКОЇ АРМІЇ У ТАБОРІ РАШТАТ (НІМЕЧЧИНА) У 1916 Р.: ГРОМАДСЬКИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР ТАБОРОВОГО ПОВСЯКДЕННЯ*

Ігор Срібняк

Київський університет імені Бориса Грінченка
Україна, Київ, 04053, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
e-mail: i.sribniak@kubg.edu.ua

Окреслена дослідницька проблема є практично невивченою в українській історіографії, бо окремі згадки про специфіку діяльності полонених офіцерів-українців у таборі Раштат (Німеччина) присутні лише в узагальнюючій праці О. Терлецького [1]. Обставини організаційно-просвітньої роботи офіцерів-українців у цьому таборі фактично не були розглянуті й у книзі автора цієї статті, який обмежився у ній лише викладом загальних тверджень з даної дослідницької проблеми [2]. У ще одній статті було розглянуто особливості становлення та розвитку січової організації у таборі Раштат, але й у ній відсутня інформація з досліджуваної теми [3]. Між тим потреба здійснення комплексного аналізу вимагає залучення до наукового обігу широкого кола архівних джерел, що дозволить повніше з'ясувати передумови парамілітарного (січового) руху у таборі Раштат і, зокрема, встановити чинники, які сприяли або навпаки – гальмували його розвиток.

Потреба активізації культурно-просвітницької та національно-патріотичної роботи у таборах полонених вояків-українців царської армії спонукала Союз визволення України до пошуків нових форм впливу на свідомість таборян. Однією з них стало залучення до неї (як низових організаторів) офіцерів-українців царської армії, які висловлювали свою згоду на такого роду їх використання. Очевидно, що переведення офіцерів до солдатських таборів вимагало санкції вищої військової влади Німеччини, бо це суперечило приписам прусського військового відомства про роздільне утримання у таборах полонених нижчих чинів та офіцерського складу. Але завдяки старанням СВУ з цього правила для українців були зроблено виняток, бо у березні 1916 р. – з огляду на можливий наступ німецьких військ і захоп-

лення частини українських земель – СВУ підніс питання про «приготоване для окупованих теренів свідомих і звиклих до організаційної праці людей, котрі могли би стати нашою на-родною міліцією (підкреслено у тексті – *І.С.*)» [4].

Цей аргумент справив враження, бо дозволяв – на думку генерального штабу Німеччини – використати хоча би обмежену кількість українців-надніпрянців у війні проти Росії. Зрозуміло, що ця категорія полонених не могла бути відразу використана на фронті проти царських військ, але вона могла би виконувати етапну службу в запллі задля «удержання порядку і організовання українського населення», виконуючи в такій спосіб «дуже важне національне завдане». Очолювати ці міліційні відділи мали полонені офіцери-українці, які би завдяки цьому мали можливість «відразу здобути у вояків потрібне поважане і авторитет, удержати карність (дисципліну – *І.С.*) і стати не лиш просто військовими, але й інтелігентними провідниками стрільців» [5].

Такий алгоритм залучення полонених офіцерів-українців до участі у культурно-освітній роботі отримав підтримку німецької влади, яка зрештою погодилась на перебування полонених офіцерів-українців у Раштаті, що мало вагоме символічне та практичне значення для подальшого розвитку національного руху в цьому таборі. Надзвичайно цінним придбанням для української громади у Раштаті став, за словами голови Просвітнього відділу СВУ О. Безпалка, поручик Микола Шаповал, який з березня 1916 р. постійно перебував у Раштаті, виконуючи значний обсяг роботи (на правах члена згаданого відділу). Вже наступного місяця він зорганізував та очолив товариство «Запорізька Січ», на основі якого було сформо-

* Статтю підготовлено завдяки сприянню Студіуму Східної Європи (Studium Europy Wschodniej) Варшавського університету, за ініціативи якого 2014 р. була започаткована щорічна Нагорода імені Івана Виговського (під почесним патронатом Президента Польщі), що вручається рішенням її Капітули з числа делегатів від 25 університетів і вищих шкіл Польщі – *І.С.*

вано 1-й Запорізький полк імені Тараса Шевченка (М. Шаповал був призначений його отаманом) [6].

Іл. 1. Отаман 1-го Запорізького імені Тараса Шевченка полку поручик (виборний полковник) М. Шаповал (у центрі), разом з членом президії Союзу визволення України, головою Берлінської централі СВУ О. Скорописом-Йолтуховським (ліворуч) і капітаном німецької армії В. фон Любберсом (праворуч), 27 квітня 1916 р. табір Раштат (Архів ОУН в УІС (Лондон). Ф.30. Оп.3. Од.зб.1. Од.обл.1).

Але переведення до табору (за його власним на те бажанням) ще одного полоненого офіцера – капітана Федора Сугака було, на думку О. Безпалка, помилковим рішенням. Потрапивши до табору останній «наробив [...] страшної комедії», бо спочатку він «плакав перед Безпалком, як мала дитина», прагнучи перейти до іншого табору. Виявилось, що він «не надіявся найти тут могучу масову роботу, а думав, що його зужують до чистої шпіонажі в Росії». На переконання О. Безпалка, Ф. Сугак цілком надавався для виконання такої роботи, але розраховував при цьому на грошову винагороду для себе. О. Безпалко вважав, що Ф. Сугак цілком «не здатний до громадської праці», але разом з тим готовий «до зради й то купленої. А се меч обосічний», – робив категоричний висновок голова Просвітнього відділу, бо Ф. Сугак «за добрі гроші і нас зможе продати». У своєму листі до президії СВУ від 18 березня 1916 р. О. Безпалко доводив далі, що капітана Ф. Сугака слід було би відіслати з табору, бо він настільки «нервово роздражнений, що лежав хворий», а головню через те, що М. Шаповал «не може братися до активної роботи, бо не знати як при тім поступити зі Сугаком». Проблема полягала в тому, що останній «ані робити не хоче, ані не хоче, щоби його уважали нездатним до праці» [7].

О. Безпалко пропонував відправити Ф. Сугака до офіцерського табору, в якому утримувались російські німці. Зрештою, за деякий час його було переведено до табору За-

льцведель, де він був кооптований до складу тамтешнього Просвітнього відділу, обраний секретарем Головної ради, сотником Зальцведельської Січі, членом національної секції й інших таборових організацій. Цей перелік посад та обов'язків капітана Ф. Сугака у Зальцведелі дозволяє припустити, що О. Безпалко (який мав імпульсивну та безкомпромісну вдачу), напевно надто згустив фарби, і насправді цей офіцер все ж таки, принаймні, симпатизував українству, хоча можливо й страждав на нервові розлади. Слід також зважати на те, що й діяльність О. Безпалка була пізніше неоднозначно розцінена як деякими членами Просвітнього відділу СВУ, так і проводом Союзу (зокрема О. Скорописом-Йолтуховським), тому його судження й оцінки мають бути ретельно перевірені свідченнями різних джерел. Зрештою, 16 серпня 1916 р. капітан Ф. Сугак «несподівано вмер», про що повідомлялося у таборовій газеті [8]. З коротенького некрологу, власне замітки на кілька рядків, неможливо встановити, що цьому передувало (була це хвороба або суїцид).

Навесні 1916 р. до табору Раштат продовжували відряджатись полонені офіцери – у квітні ц.р. з табору Штральзунд до Раштату приїхали офіцери Александрович, Бихкал та Уфімов. Прагнучи збільшити кількість організаторів національної культурно-освітньої справи в українських таборах, О. Безпалко пропонував відкрити малий табір для прийому офіцерів-українців, завдяки чому можна буде «пасивних [офіцерів] бодай вирвати з під впливу русифікаторів і шпіонажі російської, від якої терплять всі Українці». Оцінюючи ситуацію у таборі, О. Безпалко писав: «У нас все чудесно. Отворяємо поважний людський університет...» [9]. А 27 квітня 1916 р. у Раштаті відбулось «велике таборове свято» з нагоди «відновлення Запорізької Січі» з «багатою програмою» [10].

Але насправді ситуація з офіцерами була непростю, бо не всі з них надавались для проведення культурно-освітньої роботи. Це, зокрема, стосувалось прапорщиків Василя Харченка та Коршнівського, які зуміли налаштувати проти себе загал офіцерів. Перший на початку червня 1916 р. подав до комендатури рапорт, в якому він зголошувався прийняти «германське підданство», брав у борг гроші та не повертав їх; другий, поляк за походженням, не мав жодних симпатій до українства. Готуючись до втечі Коршнівський перерізав дроти поблизу офіцерського бараку, зібрав необхідні речі (цивільний і спеціальний маскувальний одяг,

ножиці й ін.). Крім того, він зібрав і деякі особливі речі («картки прив'язаних до стовпів російських полонених» (очевидно йдеться про покараних за різні проступки полонених вояків царської армії – *І.С.*), статут української таборової громади «Самостійна Україна», тексти січових пісень, фотографію вправ таборової Січі й ін.). Очевидно Коршнівський планував передати це все російській контррозвідці, якщо б його втеча стала успішною, сподіваючись ще отримати й «дивіденди» за компрометацію української справи у Раштаті [11].

Але через необережність прапорщика В. Харченка, який намагався заручитися допомогою вартового (пропонує останньому за сприяння 30 м.н.), план втечі був викритий, представники німецької комендатури знайшли всі компрометуючі речі та взяли обох невдах (Харченка та Коршнівського) під варту. Ця обставина як найкраще розрядила ситуацію, бо офіцери-українці опосередковано здогадувались про підготовку до втечі, але із почуття товариської солідарності не могли повідомити комендатурі про це, між тим успішна втеча кинула би в очач німців тінь на всю українську роботу, ведену офіцерами у таборі [12].

Зрештою, цей прикрий епізод не мав негативних наслідків для української справи, бо німецька влада і надалі сприяла переведенню офіцерів-українців до Раштату, у т.ч. з таборів Австрії (у серпні 1916 р. сюди прибуло 9 полонених офіцерів) – з метою ознайомлення з перебігом культурно-освітньої роботи у таборі або на довший час (для участі у ній безпосередньо) [13]. Декого з перевірених вже офіцерів залучали і до відвідування полонених поза табором – на початку вересня 1916 р. до робітничих команд, що були сформовані з раштатців, були короткотермінове відряджені Микола Шаповал, Марко Вовчок, Мельників [14], Калюжний, Байлов, Г. Сиротенко [15]. Разом з тим робітничі команди відвідували ще 20 «мужів довір'я» з числа українських активістів-таборян, які при цьому користувались правом носіння цивільного одягу.

Але йдучи назустріч полоненим українцям, німецька влада пильно спостерігала за їх настроями та не дозволяла порушення режиму перебування у таборі. Офіцери, які перебували у Раштаті, мали право залишати його тільки у супроводі когось із членів Просвітнього відділу, і коли 4 вересня 1916 р. Г. Сиротенко, виїшовши разом з Р. Смаль-Стоцьким по полудні на півтори години, упросив останнього дозволити йому прогулю до міста, повернувшись вже під ранок наступного дня. Про таку пове-

дінку Г. Сиротенка стало відомо офіцеру комендатури капітану Козаку, який заборонив йому вихід з табору на чотири тижні [16].

Попри доволі прискіпливий попередній відбір офіцерів та з'ясування їх ставлення до українства, інколи до Раштату потрапляли цілком невідповідні особи, які жодним чином не надавались для проведення будь-якої роботи в таборі. До їх числа, зокрема, належав і прапорщик Гладишко, який заявив раштатцям, що його офіцерський чин, а також «страх за відвічальність (відповідальності – *І.С.*) не дозволяють йому стати активним діячем» в культурно-освітній роботі, навіть більше того – «навіть коли він буде заховуватися пасивно, лишатися в укр[аїнському] таборі для нього є небезпечним, і він воліє дістатись до будь-якого табору рос[ійських] полонених, ніж наражати себе на небезпеку». У своєму листі до Просвітнього відділу табору Веціляр від 8 липня 1916 р. українські активісти робили й само собою очевидний висновок, що такі офіцери взагалі «не надаються до перебування в укр[аїнському] таборі» [17].

Випадкові особи, як до приміру згаданий тут прапорщик Гладишко, зрештою не являли собою значної проблеми – бо його й інших малоросів з числа офіцерів досить оперативно переводили з Раштату до російських офіцерських таборів. Значно складніше вирішувались внутрішні суперечки між цивільними членами Просвітнього відділу та тими офіцерами, які хоча й були віддані українській визвольній ідеї, але мали складну та безкомпромісну вдачу. До числа таких належав капітан Вовчок, за оцінкою О. Безпалка – людина «страшно провокаційна і немов божевільна». На одному із засідань Просвітнього відділу його критичний виступ, що був спрямований проти О. Безпалка, призвів до гострої перепалки між ними. До дискусії долучились П. Карманський і Р. Смаль-Стоцький, які «зі свого боку виводили різні жалі (закиди. – *І.С.*)» [18].

Засідання Просвітнього відділу цього дня було перерване та продовжено наступного. Вовчок і надалі «виводив неможливі речі», зокрема (за словами О. Безпалка) – «висловлювався погірдливо против галичан», намагався «понизити становисько голови [Просвітнього відділу]», а до того ще й «намовляв Кривусіва і Сергієва (українські активісти – *І.С.*) до ігри в карт[и], в яких Сергієв (яко касієр табору) програв 40 марок». Вовчок спростовував ці закиди на свою адресу, погрожуючи О. Безпалкові «дати по фізіономії». П. Карманський також «накинувся з безпідставними обвинувачення-

ми» на О. Безпалка, після чого останній закрив засідання, бо «підносилася неможлива буча» [19].

Лл. 2. Підпоручик (в однострої сотника Армії УНР) Григорій Сиротенко разом з чільними діячами СВУ, 1918 р. (після свого звільнення з полону).

Під час цього засідання Просвітнього відділу СВУ проти Вовчка виступили М. Шаповал, Пархоменко, Й. Калюжний, В. Мороз, Іваницький, Є. Гуцайло; нейтрально спочатку заховувались Г. Сиротенко, Семенів, М. Паращук, але скоро змінили свою думку та почали виказувати «явне невдоволення з голови [Просвітнього відділу]»; з самого початку гостро виступали проти О. Безпалка П. Карманський і д-р Р. Смаль-Стоцький. У цій ситуації О. Безпалко апелював до централі СВУ й О. Скорописа-Йолтуховського з проханням «увільнити» табір від Вовчка, який «не буде перебирати в средствах у своїх нападах», і якщо з іншими членами Просвітнього відділу порозумітись буде можливо, то з останнім цілком не видається можливим. О. Безпалко попереджав, що під вплив Вовчка можуть потрапити ті полонені офіцери-українці, які мають прибути до табору з Австро-Угорщини [20].

На тлі перманентного протистояння між членами Просвітнього відділу табір наблизився до чергової реорганізації вищої ланки управління таборової громади «Самостійна Україна», що було пов'язано з потребою передачі Генеральній Старшині вищої виконавчої влади у таборі (до цього вона залишалась у руках голови Просвітнього відділу СВУ). У грудні 1916 р. між головою Просвітнього відділу О. Безпалком і його оточенням (їх підтримувала більшість таборян) з одного боку, і «опозицією», репрезентованою кількома відрядженими до табору офіцерами (підпоручик Г. Сиротенко, капітан Вовчок, прапорщики Байлов і М. Трезвинський) і членами того ж

Просвітнього відділу (Р. Стоцький, П. Карманський, О. Семенів) з іншого, продовжували існувати досить жорсткі протиріччя [21].

Останні виступили проти планованої реорганізації, але їх неприйняття інституційних змін у таборі було обумовлено винятково особистісними причинами і, зокрема, небажанням «опозиції» працювати під керівництвом О. Безпалка. Ситуацію ускладнювало те, що на початку грудня до табору продовжували прибувати полонені офіцери-українці (підпоручик Іван Лаврененко, прапорщики М. Трезвинський, А. Головач, О. Чернуха), дехто з яких (М. Трезвинський) підпадав під вплив «опозиції», що тільки ускладнювало вирішення цього конфлікту та вносило зайве сум'яття у процес реорганізації табору [22].

Тому після обрання президії Генеральної Ради громади «Самостійна Україна» (голова – Арсен Волосів), присутні – за поданням Я. Тарасовського – переважною більшістю голосів ухвалили рішення звернутись до централі СВУ з тим, аби «вона подбала про те, щоби офіцери і та група цивільних вчителів, які кинули своїми заявами обчорнене на дотеперішню таборову роботу, відтягнули свої заяви, в противнім разі їм нема місця в таборі» [23]. З огляду на те, що справа торкалась кількох офіцерів, які працювали у «Запорізькій Січі», М. Шаповал у відповідь заявив, що з огляду на такі ухвали Установчої Ради він не може ручатись за дотримання на належному рівні дисципліни у дорученій йому січовій організації. У відповідь голова зборів О. Скоропис закликав «помимо ріжниць в поглядах не підкопувати авторитет ні одної особи в таборі», та висловив сподівання, що сумніви М. Шаповала у карності січовиків цілком безпідставні, запорукою чому є згуртованість української таборової громади «Самостійна Україна», до числа членів якої вони всі й належать [24].

Отже, саме перебування у таборі офіцерів-українців стало можливим завдяки сприянню з боку німецької військової влади, яка розраховувала з часом використати їх для творення українських військових частин. Без сумніву, участь офіцерів-українців у культурно-просвітньому та національно-патріотичному житті громади полонених допростила до позитивних зрушень, привносячи свіжий струм у роботу різних таборових інституцій. Офіцери активно долучались до відвідувань робітничих команд в якості «мужів довір'я», провадили виклади, очолювали деякі таборіві

гуртки й організації, брали активну участь у розбудові «Запорізької Січі» у Раштаті.

На жаль, внаслідок різного бачення шляхів і методів роботи з полоненими вояками-українцями – серед членів української офіцерської громади не було єдності, що інколи призводило до гострих міжособистісних протиріч, і навіть конфліктів у їх середовищі. У цій ситуації Берлінська президія СВУ була змушена вдаватись до переміщення офіцерів з табору у табір, що дозволяло запобігати ескалації напруги, а водночас – поширювало досвід ведення такої роботи у різних таборах. Завдяки участі у культурно-освітній роботі у таборах частина офіцерів-українців зуміла позбутись залишків малоросійськості у своїй свідомості, присвятивши себе у подальшому справі служіння Україні.

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛА:

1. Терлецький О. Українці в Німеччині 1915-1918: історія української громади в Раштаті. Київ-Ляйпциг, 1919. Т. 1. 429 с.
2. Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914-1920 рр.). Київ, 1999. С.72-92.
3. Срібняк І. Новітня «Запорізька Січ» на чужині (творення парамілітарних структур в українському таборі Раштат, 1916 р.) // Емінак: науковий щоквартальник. 2017. № 1 (17) (січень-березень). Т. 1. С. 80-85.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф.4406. Оп.1.

Спр.84. Арк.34.

5. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.84. Арк.34-35.
  6. Докладніше про це див.: Срібняк І. Новітня «Запорізька Січ» на чужині...
  7. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.197.
  8. Вільне Слово. Зальцведель. 1916. 16 серпня. Ч. 22. С. 8.
  9. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.192.
  10. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.190.
  11. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.84. Арк.86-89.
  12. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.84. Арк.90-90зв.
  13. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.84. Арк.110.
  14. У середині вересня 1916 р. Мельників втік з табору, але це не позначилось на загальному прихильному ставленні німців до української пропаганди в Раштаті (див.: ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.84. Арк.134).
  15. ЦДАВО України, Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.177.
  16. ЦДАВО України, Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.107-108.
  17. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.187.
  18. ЦДАВО України, Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.140.
  19. ЦДАВО України, Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.140-141.
  20. ЦДАВО України, Ф.4406. оп.1. Спр.33. Арк.141-142.
- Вже 21 жовтня 1916 р. до табору приїхали офіцери Максимович, Шевченко, Рожко, Бовкун, а 15 листопада – поручик Василь Панасюк і прапорщик Михайло Якубович (з табору Кольберг, Баден) (див.: ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.125, 133).
21. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.6. Арк.9.
  22. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.111. Разом з тим, тривав й від'їзд офіцерів з табору – 11 грудня 1916 р. з Раштату до Вецляру виїхали прапорщики Олександр Чернуха, Антон Головач, Бовкун, Якубов (див.: ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.33. Арк.113).
  23. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.6. Арк.25.
  24. ЦДАВО України. Ф.4406. Оп.1. Спр.6. Арк.29. (Протокол «Установчої ради» від 12 грудня 1916 р., підписаний 8 січня 1917 р.).

Срібняк Ігор Полонені офіцери-українці царської армії у таборі Раштат (Німеччина) у 1916 р.: громадський та особистісний вимір таборового повсякдення

Потреба активізації культурно-просвітницької та національно-патріотичної роботи у таборах полонених вояків-українців царської армії спонукала Союз визволення України до пошуків нових форм впливу на свідомість таборян. Однією з них стало залучення до неї (як низових організаторів) офіцерів-українців царської армії, які висловлювали свою згоду на такого роду їх використання. Більшість з них стала цінним придбанням для раштатської громади «Самостійна Україна», проте далеко не всі офіцери, які переводились до табору Раштат, надавались для проведення культурно-освітньої й організаційної роботи. Останніх у такому випадку усували до російських офіцерських таборів, куди також відправляли й нездатних до проведення національно-патріотичної роботи малоросів. Завдяки роботі у таборі для більшості офіцерів стало можливим позбутися у своїй свідомості решток малоросійськості, а також отримати цінний досвід проведення організаційної діяльності.

Ключові слова: табір, українець, полонений, офіцер, Раштат, Німеччина

Срібняк Игорь Военнопленные офицеры-украинцы царской армии в лагере Раштат (Германия) в 1916 г.: общественное и личностное измерение лагерной повседневности

Необходимость активизации культурно-просветительной и национально-патриотической работы в лагерях военнопленных воинов-украинцев царской армии побудили Союз освобождения Украины к поискам новых форм влияния на сознание пленных. Одной из них стало привлечение к ней (как низовых организаторов) офицеров-украинцев царской армии, которые соглашались на их использование в таком роде. Большинство из них стала ценным приобретением для раштатской громады «Самостоятельная Украина», однако далеко не все офицеры, которые переводились в лагерь Раштат, подходили для проведения культурно-образовательной и организационной работы. Последних в этом случае отправляли в российские офицерские лагеря, туда же отсылали и неспособных к проведению национально-патриотической работы малороссов. Благодаря работе в лагере для большинства офицеров стало возможным избавление своего сознания от остатков малоросийскости, а также получить ценный опыт проведения организационной деятельности.

Ключевые слова: лагерь, украинец, военнопленный, офицер, Раштат, Германия

Sribnyak Ihor Prisoner Ukrainian officers of the Russian Army in the camp of Rastatt (Germany) in 1916: public and personal dimension camp everyday life

The need to intensify cultural and educational and national patriotic work in the camps of the captured soldiers of the Ukrainian army of the Russian Army prompted the Union for the liberation of Ukraine to seek new forms of influence on the consciousness of the captives. One of them was the involvement of her (as grassroots organizers) of the Ukrainian-Ukrainian

officers of the Tsarist Army, who have expressed their consent to such use. German military authorities agreed to stay captured Ukrainian officers in Rastatt, which had a significant symbolic and practical significance for the further development of the national movement in this camp.

Lieutenant Mykola Shapoval an extremely valuable acquisition for the Ukrainian community in Rastatt, who, from March 1916, was constantly residing in Rastatt, performing a considerable amount of work (as a member of the department). But not all officers who were transferred to Rastatt camp were provided for cultural, educational and organizational work. Some of them tried to compromise Ukrainian business at all, developing their own escape plans, taking possession of the documents, which would give the Russian counterintelligence additional grounds for accusations of the Union of liberation of Ukraine in subversion. It is obvious that such officers (in case of disclosure of such intentions) were promptly removed from Rastatt to Russian officers' camps, where also they were sent and unable to conduct the national-patriotic work of the «Little-Russians».

Significantly more negative consequences were internal disputes between the civil members of the Camp Education Department and those officers, which, though they were committed to the Ukrainian liberation idea, had complex and uncompromising attitudes. This was all the more dangerous that this confrontation took place during the next reorganization of the senior management of the camp community «Independent Ukraine», which was due to the need to transfer the highest executive power in the camp to General (before which she remained in the hands of the head of the Educational Department). In the end, after intervention in the case of the Berlin Central Union, the conflict was settled by transferring part of the officers to another Ukrainian camp.

Consequently, the participation of Ukrainian officers in the cultural-educational and national-patriotic life of the prisoners' community at the Rastatt camp has led to positive moves, bringing fresh impetus to the work of various camp institutions. Due to this, it became possible for the majority of officers to get rid of the remains of the «Little-Russians» in their consciousness, as well as gain valuable experience in organizing work.

Keywords: camp, Ukrainian, prisoner, officer, Rastatt, Germany

Рецензенти:

Димчик Рафал, доктор історії, ад'юнкт
Кривошея І.І., к.і.н., професор

Надійшла до редакції 16.11.2017 р.

Іл. 3. Посмертна згадка про капітана Федора Сугака

(опублікована у: Вільне слово: часопись полонених українців в Зальцведелі. Зальцведель, 1916. 23 серпня. Ч. 22. С. 8.